

“พื่อนสรายุ นางแมวขอฝน” นวัตกรรมด้านศิลปะการแสดงเพื่อยกระดับคุณภาพสังคมอย่างยั่งยืน

ปาริชาติ ลาจน์นนท์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

Corresponding author: parichat.laj@pcru.ac.th

บทคัดย่อ

ศิลปะการแสดงของชุมชน แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น งานวิจัยเชิงสร้างสรรค์ด้านนาฏศิลป์เรื่องนี้เป็นการศึกษาต่อยอดองค์ความรู้เดิมของงานวิจัย เรื่อง “การแสดงในพิธีกรรมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สะท้อนบริบททางสังคม กรณีศึกษาพิธีกรรมแห่หางแมวบ้านนางิ้ว ตำบลนางิ้ว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมด้านศิลปะการแสดงเพื่อยกระดับคุณภาพสังคมอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ตำบลนางิ้ว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนาฏศิลป์และการละคร ผู้ทรงภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรม พิธีกรการแสดงแห่หางแมว และนักแสดงที่มีทักษะด้านนาฏศิลป์ไทย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสำรวจ แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง แล้วนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลที่เกิดจากการสร้างสรรค์นวัตกรรม ชุด “พื่อนสรายุ นางแมวขอฝน” พบว่ามีการสร้างสรรค์กระบวนการทำรำใหม่ โดยผสมผสานท่าพื่อนเดิมที่ปรากฏในพิธีกรรมกับกระบวนการทำรำแบบมาตรฐาน ได้แก่ รำแม่บทเล็ก รำแม่บทใหญ่ และพื่อนแม่บทอีสาน ตลอดจนการออกแบบเครื่องแต่งกายและสร้างสรรค์บทเพลงขึ้นใหม่เพื่อให้มีความแปลกใหม่แต่ยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ การแสดงชุดนี้จึงเป็นการผสมผสานที่แสดงออกทางด้านวัฒนธรรมกับพิธีกรรมได้อย่างมีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว มีรูปแบบและองค์ประกอบของการแสดงที่ไม่ซับซ้อน จดจำง่าย เหมาะกับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น เพื่อสืบทอดพิธีกรรมที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ในยุคที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลง เป็นการส่งเสริมและสร้างมูลค่าเพิ่มเชิงวัฒนธรรมผ่านนวัตกรรมด้านศิลปะการแสดง อันส่งผลให้เกิดรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตให้กับชุมชนได้อย่างดี

คำสำคัญ : 1. พื่อนสรายุ นางแมวขอฝน 2. นาฏศิลป์สร้างสรรค์ 3. นวัตกรรมด้านศิลปะการแสดง 4. บ้านนางิ้ว

**“Forn Saran Nang Maew Kor Fon”:
Innovation in performing arts to raise the quality of society sustainably**

Parichat Lajunnon

Faculty of Humanities and Social Sciences, Phetchabun Rajabhat University, Phetchabun 67000, Thailand

Corresponding author: parichat.laj@pcru.ac.th

Abstract

The performing arts of local communities reflect indigenous wisdom and cultural identity. This creative research in Thai dance builds upon a previous study entitled “Performances in Rituals: Cultural Wisdom Reflecting Social Contexts – A Case Study of the Rain-Requesting Ritual of Nang Maew in Ban Na Ngua, Na Ngua Sub-district, Mueang District, Phetchabun Province.” The objective of this study is to develop an innovative performing arts piece that can sustainably raise the quality of society in Na Ngua sub-district, Mueang district, Phetchabun province. The sample group comprised dance and drama experts, cultural wisdom holders involved in the Hae Nang Maew (rain-requesting parade) ritual, and skilled Thai dance performers. Using a creative research methodology, data were collected through surveys, observations, and both structured and unstructured interviews with local practitioners. The findings showed that the newly developed performance, “Forn Saran Nang Maew Kor Fon” (joyful rain-requesting dance), features original dance movements created by combining traditional ritual gestures with standard Thai dance techniques—namely Mae Bot Lek, Mae Bot Yai, and Mae Bot Isan. New costumes and original musical compositions were also designed to introduce novelty while preserving traditional cultural values. This performance demonstrates a distinctive integration of ritual and cultural expression through simple, memorable elements that facilitate knowledge transmission across generations. The innovation not only helps preserve local ritual wisdom amid social change, but also adds cultural value and generates income, thereby contributing to sustainable community development.

Keywords: 1. Forn Saran Nang Maew Kor Fon (joyful rain-requesting dance) 2. Creative performing arts
3. Innovation in performing arts 4. Ban Na Ngua

บทนำ

ประเทศไทยสามารถยกระดับการพัฒนาให้บรรลุตามวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และเป้าหมายการพัฒนาประเทศข้างต้น จึงจำเป็นต้องกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศระยะยาว ที่จะทำให้ประเทศไทยมีความมั่นคงในเอกราชและอธิปไตย มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายในและภายนอกประเทศในทุกมิติ ทุกรูปแบบและทุกระดับ ภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการของประเทศไทยได้รับการพัฒนายกระดับไปสู่การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการสร้างมูลค่าเพิ่มและพัฒนาเทคโนโลยีที่สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจใหม่ที่จะสร้างและเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันของประเทศ เพื่อยกระดับฐานรายได้ของประชาชนในภาพรวมและกระจายผลประโยชน์ไปสู่ภาคส่วนต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม คนไทยได้รับการพัฒนาให้เป็นคนดี เก่ง มีวินัย ดำเนินถึงผลประโยชน์ส่วนรวมและมีศักยภาพในการคิดวิเคราะห์ สามารถ “รู้ รับ ปรับใช้” เทคโนโลยีใหม่ได้อย่างต่อเนื่อง สามารถเข้าถึงบริการพื้นฐาน ระบบสวัสดิการและกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่มีใครถูกทิ้งไว้ข้างหลัง ซึ่งกล่าวไว้ในประกาศยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580) ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก หน้า 7-9 ข้อที่ 4.3 ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ โดยมีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ โดยคนไทยมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่รอบด้านและมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อุดม อโภจ ออมารี มีวินัย รักษาศีลธรรมและเป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่สาม และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สู่การเป็นคนไทยที่มีทักษะสูงเป็นนวัตกรรม นวัตกรรม ผู้ประกอบการ เกษตรกรยุคใหม่และอื่น ๆ โดยมีสัมมาชีพตามความถนัดของตนเอง (Announcement on the National Strategy (2018–2037), 2018, pp. 7–9) จากประกาศยุทธศาสตร์ชาติข้างต้นทำให้เราตระหนักถึงการนำองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ศึกษามาตอบสนองตามนโยบายของชาติเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาชาติ ด้านการสืบสานศิลปวัฒนธรรมไทยนั้น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้ระบุไว้ในหมวด 4 หน้าที่ของปวงชนชาวไทย มาตราที่ 50 ได้ระบุไว้ว่า “...บุคคลมีหน้าที่ ดังต่อไปนี้ ... (8) ร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม...” (The Office of the Constitutional Court, 2023, p. 22)

ในปัจจุบันสังคมไทยมีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น มนุษย์มีพัฒนาการสร้างความเจริญในทุกด้าน โดยเฉพาะการสื่อสารซึ่งกันและกันด้วยท่าทางหรือเสียงพูด ทำให้เกิดเป็นภาษาต่าง ๆ มีการเลียนเสียงธรรมชาติ เสียงสัตว์ ความรู้สึก รำเร่สนุกสนานจะแสดงออกโดยเสียงร้อง ตบมือ เคาะจังหวะให้เกิดเสียงที่มีความสั้น - ยาว ไม่สม่ำเสมอต่างกันไปแล้วพัฒนามาเป็นจังหวะการเคาะด้วยวัสดุต่าง ๆ หรือเสียงร้องระดับต่าง ๆ จนเป็นทำนองเพลง ธรรมชาติของมนุษย์เราเมื่อมีใจรำเร่ สนุกสนาน มักแสดงออกมาด้วยกายและวาจา โดยเฉพาะในขณะที่อยู่เป็นหมู่ด้วยกันแล้วการแสดงความรู้สึกนั้นดูเหมือนจะยิ่งครึกครื้นมากขึ้น ปัจจุบันวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงเพราะความเจริญก้าวหน้าได้แพร่กระจายจากสังคมเมืองไปสู่หมู่บ้านและชนบท ซึ่งมีผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนรวมถึงศิลปกรรมพื้นบ้านไม่ว่าจะเป็นศิลปหัตถกรรม สิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้าน ตลอดจนศิลปะการแสดงพื้นบ้านทั้งในด้านดนตรีหรือการแสดงท้องถิ่น เห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงของดนตรีไทยทั้งเครื่องดนตรี การผสมวง มีการพัฒนาหลากหลายรูปแบบ แตกต่างตามสภาวะแวดล้อมและสังคม ปัจจัยที่สำคัญและมีอิทธิพลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีผลทำให้ศิลปะพื้นบ้านดำเนินไปสู่ลักษณะที่เรียกว่า “การสลายตัวของศิลปะพื้นบ้าน” (Vutipadit, 2007, p. 4) ประกอบด้วย 1) อิทธิพลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ 2) อิทธิพลจากวัฒนธรรมหลวง 3) อิทธิพลจากวัฒนธรรมภายนอก 4) อิทธิพลจากด้านเศรษฐกิจ และ 5) อิทธิพลจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งแสดงถึงการยังคงมีการปฏิบัติกันอยู่ของประเพณีในท้องถิ่น แต่สิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงไปคือความเป็นศิลปะท้องถิ่นที่ค่อย ๆ เลือนหายไปจากประเพณีในชุมชนนั้น ๆ

ศิลปะการแสดง จัดเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่สะท้อนถึงความเป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี เช่น ศิลปะการแสดงในขบวนแห่เทียนเข้าพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี ศิลปะการแสดงในขบวนแห่บั้งไฟ จังหวัดยโสธร ศิลปะการแสดงในขบวนแห่ผีตาโขนในจังหวัดเลย

เป็นต้น ซึ่งล้วนแสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น การแต่งนางบ้านนางว ตำบลนางว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ก็เป็นศิลปะการแสดงที่ปรากฏอยู่ในพิธีกรรม มีประวัติความเป็นมาและรูปแบบสถานภาพการคงอยู่ของการแสดงในพิธีกรรมกับภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม การแต่งนางวที่สะท้อนบริบททางสังคมท้องถิ่น ตำบลนางว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์พบว่าในชีวิตประจำวันของคนในชุมชนบ้านนางวผูกพันอยู่กับพิธีกรรมความเชื่อตลอดเวลา ซึ่งดนตรีมีอิทธิพลสอดแทรกอยู่ในชีวิตประจำวัน เพราะเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด จินตนาการของผู้คนจากศิลปินสู่ชุมชนจนถึงปัจจุบัน (Lajunnon et al., 2023, p. 97) ศิลปะการแสดงในการแต่งนางวเป็นศิลปะที่ได้รับผลกระทบจากการสลายตัวของศิลปะพื้นบ้านจากปัจจัยหลายด้าน ได้แก่ การรับวัฒนธรรมภายนอก ด้านเศรษฐกิจและความเจริญจากเทคโนโลยีสมัยใหม่

จากความสำคัญของปัญหาข้างต้น ผู้วิจัยจึงพัฒนาต่อยอดจากผลงานวิจัยเดิมที่ได้ทำการศึกษา เรื่อง “การแสดงในพิธีกรรมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สะท้อนบริบททางสังคมกรณีศึกษาพิธีกรรมแต่งนางวบ้านนางว ตำบลนางว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์” มีการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปะการแสดงในท้องถิ่นผ่านกระบวนการสร้างสรรค์เป็นนาฏยประดิษฐ์ ตามหลักวิชาการด้านนาฏศิลป์ และประดิษฐ์กระบวนการทำรำ มีลีลาการเคลื่อนไหวที่แปลกใหม่ มีการสร้างสรรค์ดนตรีและคำร้องประกอบการแสดง รวมถึงทำพ่อนที่มีแนวคิดในการสร้างสรรค์การแสดงจากพิธีกรรมความเชื่อ แล้วนำไปถ่ายทอดสู่กลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ได้เรียนรู้และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม มีการสืบทอดเอกลักษณ์ พิธีกรรมแต่งนางวบ้านนางว มีกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่น ตลอดจนปราชญ์ภูมิปัญญาในชุมชนที่มีความรู้ด้านพิธีกรรมแต่งนางวบ้านนางว โดยสร้างสรรค์นวัตกรรมด้านศิลปะการแสดงชุด “พ่อนสราย นางแมวขอฝน” เพื่อยกระดับคุณภาพสังคมอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสร้างสรรค์นวัตกรรมด้านศิลปะการแสดงเป็นนาฏยประดิษฐ์ ชุด “พ่อนสราย นางแมวขอฝน” เพื่อยกระดับคุณภาพสังคมตำบลนางว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ให้มีความยั่งยืน

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดการวิจัย

นาฏศิลป์เป็นผลผลิตของมนุษย์ที่เกิดจากกระบวนการสร้างสรรค์เช่นเดียวกับงานศิลปะอื่น ๆ นักวิชาการไทยมักเรียกกระบวนการทางนาฏศิลป์ดังกล่าวว่า “นาฏยประดิษฐ์” (Musika, 2015) และยังใช้เป็นศัพท์บัญญัติแทนความหมายของคำว่า “Choreography” ซึ่งในต่างประเทศเองบางครั้งก็เรียก “Dance choreography” ว่า “Dance composition” อาจกล่าวได้อีกว่านาฏยประดิษฐ์ คือ กระบวนการสร้างสรรค์ (creative process) ที่มาจากหลักการปฏิบัติและความรู้ที่เกี่ยวข้อง โดยกระบวนการดังกล่าวประกอบด้วย 5 ระยะ ได้แก่ 1) การเตรียมการ (preparation) 2) การบ่มเพาะ (incubation) 3) การทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ (occurrence of insight) 4) การประเมิน (evaluation) และ 5) การปรับปรุงแก้ไข (elaboration) (Minton, 2007) ซึ่งอาจสรุปได้ว่านาฏยประดิษฐ์ (Choreography) เป็นกระบวนการสร้างสรรค์นาฏศิลป์อย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย ส่วนที่เป็นหลักการ (principle) และส่วนที่เป็นปฏิบัติ (practice) โดยอาจเป็นการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่หรือปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้นก็ได้ ซึ่งวิธีการสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์นั้นเราต้องมีหลักทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างสรรค์ ทฤษฎีนาฏยศาสตร์ ถือได้ว่าเป็นทฤษฎีหลักของนาฏกรรม หรือ การสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องคือ ดนตรีกรรมและนาฏกรรม เชื่อว่าแต่งขึ้นโดย ภราตมุนี (Bharatamuni) เนื้อหาในคัมภีร์นาฏยศาสตร์ ครอบคลุมเนื้อหาที่สามารถนำไปปรับใช้ได้กับศิลปะการแสดงได้อย่างกว้างขวางและน่าเชื่อถือ ประกอบด้วย การออกแบบเวที นาฏลีลา การแต่งหน้า งานช่างเวที และสำคัญอย่างยิ่งสำหรับนักวิชาการดนตรี เพราะเป็นคัมภีร์เพียงเล่มเดียวที่กล่าวถึงองค์ประกอบทางดนตรีและเครื่องดนตรีในแต่ละช่วงเสียงไว้โดยละเอียด (Prompuay, 2014)

ทฤษฎีสุนทรียะ หรือสุนทรียศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่พูดถึงเรื่องของความงาม หรือสุนทรียะตามที่เรารู้จักกันอยู่โดยทั่วไป แต่ความงามที่พูดถึงจะเป็นเรื่องที่เข้าใจตรงกันหรือไม่เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เช่น พูดว่าดอกไม้งาม รูปปั้นนี้สวย รูปเขียนรูปนี้สวย เป็นต้น เป็นการใช้คำ ๆ เดียวกัน คือ “สวย” แต่ความเข้าใจในความสวยของสิ่งเดียวกันที่พูดถึงจะเข้าใจในความหมายเดียวกันหรือไม่ เป็นอีกเรื่องหนึ่ง อาจจะตรงหรือไม่ตรงกันก็ได้ เมื่อพูดถึงเรื่องของสุนทรียะ

เพื่อความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวให้ชัดเจน คงต้องกล่าวถึงเรื่องที่สำคัญเกี่ยวข้องกัน 3 เรื่อง (Chittasutthiyan, 2013) ดังนี้

1) สุนทรียภาวะ (aesthetic state) เป็นภาวะของความงามหรือความมีอยู่ของความงาม ความงามมีอยู่อย่างไร อยู่ในสภาวะใด เรื่องความมีอยู่ของความงามนั้น เราจะพิจารณาถึงความมีอยู่ของความงามใน 2 ประเด็น ได้แก่ ความงามมีอยู่อย่างอัตวิสัย (subjectivism) และความงามมีอยู่อย่างวัตถุวิสัย (objectivism)

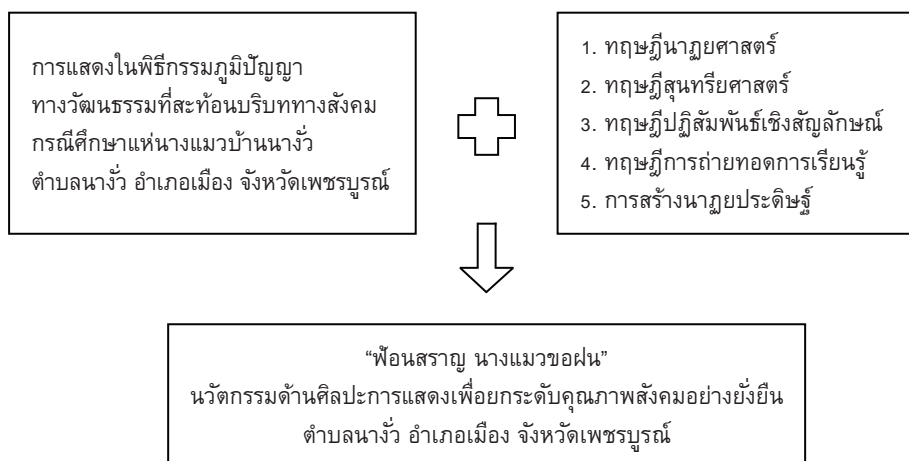
2) รูปแบบสุนทรียะ (aesthetic form) โดยทั่วไปเราจะคุ้นเคยกับรูปแบบของสุนทรียะในแบบเดียว คือ ความงามหรือสวยงาม แต่ในที่นี้จะพิจารณาถึงรูปแบบของสุนทรียะใน 5 รูปแบบ ดังนี้ (1) สวยงาม (beauty) (2) งามอย่างน่าทึ่งหรือมหัศจรรย์ (sublime) (3) โศกเศร้า (tragic) (4) ตลก (comic) และ (5) น่าเกลียด (ugly)

3) ทฤษฎีของความงาม (theory of beauty) ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ เป็นหนึ่งในทฤษฎีสังคมวิทยาที่พยายามอธิบายปรากฏการณ์สังคม หรือแนวคิดในการสร้างสรรค์งานนาฏยประดิษฐ์ ด้วยมุมมองที่ให้ความสำคัญกับตัวแสดงในฐานะเงื่อนไขที่มีอิทธิพลกำหนด ลักษณะประการสำคัญของทฤษฎีนี้ คือ สัญลักษณ์ ตัวแสดงที่มีความกระตือรือร้น การปฏิสัมพันธ์ และการมีอยู่จริงของปฏิสัมพันธ์นั้นหมายความว่า ทฤษฎีนี้เชื่อว่าสังคมหรือโครงสร้างสังคมเกิดจากการที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กัน ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นทำให้มนุษย์ร่วมกันสร้างสัญลักษณ์ขึ้นมา การดำรงอยู่ของสัญลักษณ์ แบบแผนการกระทำ และโครงสร้างสังคม โดยเฉพาะวัตถุทางสังคม เนื่องจากการกระทำของปัจเจกชน หากปัจเจกชนปฏิเสธหรือเปลี่ยนสัญลักษณ์ แบบแผนการกระทำ หรือโครงสร้างสังคม โครงสร้างก็ไม่สามารถมีอิทธิพลต่อปัจเจกชนได้ การกระทำของปัจเจกชนที่อยู่ในสังคมจึงไม่ได้ถูกกำหนดจากโครงสร้างสังคม หากแต่ต้องทำการเลือกและตัดสินใจท่ามกลางทางเลือกมากมายว่าทางเลือกใดจึงจะดีที่สุด เป็นประโยชน์ที่สุด สอดคล้องกับคุณค่าของปัจเจกชนและสังคมในสถานการณ์นั้น ๆ ฉะนั้นปรากฏการณ์ทางสังคมมนุษย์จึงเป็นผู้สร้าง ผลิตซ้ำและเปลี่ยนแปลง (Yanyongkasemsuk, 2013) ซึ่งเรานำแนวความคิดจากทฤษฎีการถ่ายทอดการเรียนรู้มาเพิ่มความสามารถในการบูรณาการความรู้ในด้านต่าง ๆ ที่มี

ความสัมพันธ์ต่อการแสดงนาฏศิลป์ไทย หรือผลงานสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ ตลอดจนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ชั้นเยี่ยมและทันสมัย โดยยังคงรักษาความเป็นไทยไว้ สอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ ความงามเป็นคุณสมบัติของวัตถุ ความงาม คือ ความรู้สึกเพลิดเพลิน และความงามเป็นสภาวะสัมพันธ์ คือ สุนทรียศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับความงาม (Aupatumnarakorn, 2016) สิ่งที่เป็นความงามในธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเอง รวมไปถึงประสบการณ์ คุณค่าความงามและมาตรฐานเป็นการวินิจฉัยว่าอะไรงาม อะไรไม่งาม รวมไปถึงการค้นหาความหมายของความพึงพอใจทางสุนทรียะ ลักษณะวัตถุ นิสัยและจิตนิสัยของความงาม ธรรมชาติของความงาม กำเนิดและธรรมชาติของแรงกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรค์งานซึ่งแนวคิดการสร้างสรรคการแสดงจากความเชื่อของ สุตารัตน์ อาณะพะพันธ์ และปัทมาวดี ชาญสุวรรณ (Atayaphan & Chansuwan, 2019) ได้กล่าวว่า การสร้างนาฏยประดิษฐ์จากคติความเชื่อและความศรัทธา ได้นำหลักการทางนาฏศิลป์ในด้านการกำหนดข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ ความคิด ขอบเขต และองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น เครื่องแต่งกายดนตรี กระบวนท่ารำ เป็นต้น นำมาสร้างสรรค์จนเกิดเป็นนาฏยประดิษฐ์ที่มีความสวยงามและทำให้เกิดความสุนทรีย์ภาพต่อผู้ชมเป็นแนวคิดในการนำองค์ความรู้ข้างต้นมาสร้างสรรค์เป็นการแสดงชุด “พื่อนสรายุ นางแมวขอฝน”

กรอบแนวคิดในการวิจัย

“พื่อนสรายุ นางแมวขอฝน” นวัตกรรมด้านศิลปะการแสดงเพื่อยกระดับคุณภาพสังคมอย่างยั่งยืน ตำบลนางัว อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้นำแนวความคิดของพิธีกรรมและรูปแบบสภาพการพื่อนการแสดงในพิธีกรรมแห่นางแมว ตำบลนางัว อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ สร้างสรรค์ด้วยการคิดการออกแบบและการสร้างสรรค์แนวคิดรูปแบบ กลวิธีของนาฏยศิลป์ชุดหนึ่งที่แสดงโดยผู้แสดงคนเดียวหรือหลายคน ทั้งนี้รวมถึงการปรับปรุงผลงานในอดีต นาฏยประดิษฐ์จึงเป็นการทำงานที่ครอบคลุมปรัชญาเนื้อหา ความหมายท่ารำ ท่าเต้นการแปลแถว การตั้งชุดการแสดงเดี่ยว การแสดงหมู่ การกำหนดดนตรี เครื่องแต่งกายฉากและส่วนประกอบอื่น ๆ ที่สำคัญในการแสดง ทำให้นาฏยศิลป์ชุดหนึ่ง ๆ สมบูรณ์ตามที่ตั้งใจไว้ ตามกรอบแนวคิดของการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนในตำบลนางัว อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ ประกอบด้วย เพศชาย จำนวน 6,016 คน และเพศหญิง จำนวน 6,760 คน รวมจำนวน 12,776 คน ตามข้อมูลสำมะโนประชากร ณ วันที่ 21 มีนาคม 2566

2. กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ผู้วิจัยได้คัดเลือกเป็นการเก็บข้อมูลจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช้ความน่าจะเป็น (non-probability sampling) โดยวิธีการคัดเลือกแบบมีจุดประสงค์หรือเฉพาะเจาะจง (purposive selection) เป็นการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงตามหลักการของเหตุผล โดยให้มีความสอดคล้องกับจุดประสงค์การวิจัย มี 3 กลุ่ม ดังนี้

2.1 คณะผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนาฏศิลป์และการละคร จำนวน 5 คน

2.2 คณะผู้ทรงภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรม พิธีกรรม การแสดงแห่งแม่บ้านนางว ตำบลนางัว อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 10 คน

2.3 กลุ่มนักแสดง ผู้วิจัยได้คัดเลือกนักแสดงที่มีทักษะปฏิบัติด้านนาฏศิลป์ไทยโดยใช้นักแสดงฝ่ายชาย จำนวน 5 คน และนักแสดงฝ่ายหญิง จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์ การวิจัย เรื่อง “ฟ้อนสราญ นางแมวขอฝน” นวัตกรรมด้านศิลปะการแสดงเพื่อยกระดับคุณภาพสังคมอย่างยั่งยืน ตำบลนางัว อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

2. แบบบันทึกการสังเกต การดำเนินการสนทนากลุ่มย่อย โดยคณะผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนาฏศิลป์

วิธีการเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ (qualitative) เป็นการเก็บข้อมูลจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง มีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้

1. การสัมภาษณ์ (interview) ผู้วิจัยใช้วิธีสนทนากับกลุ่มตัวอย่างที่ได้เลือกไว้ในลักษณะที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (face to face interaction) ดังนี้

1.1 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้กำหนดโครงสร้างและคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าก่อนการเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลตามโครงสร้างคำถามที่ได้กำหนดไว้

1.2 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (unstructured interview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยไม่ได้กำหนดโครงสร้างและคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า แต่จะตั้งคำถามเฉพาะหน้ากับผู้ให้ข้อมูลแทน ทั้งนี้ ในการสัมภาษณ์อาจใช้วิธีการสัมภาษณ์พร้อมกันเป็นกลุ่ม

2. การสนทนากลุ่มย่อย (focus group) โดยคณะผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนาฏศิลป์และการละคร การดำเนินการสนทนากลุ่มย่อย หัวข้อ “ฟ้อนสราญ นางแมวขอฝน” นวัตกรรมด้านศิลปะการแสดงเพื่อยกระดับคุณภาพสังคมอย่างยั่งยืน ตำบลนางัว อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับ “ฟ้อนสราญ นางแมวขอฝน” นวัตกรรมด้านศิลปะการแสดงเพื่อยกระดับคุณภาพ

สังคมอย่างยั่งยืน ตำบลนางัว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการวิเคราะห์แบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยยึดหลักทางวิชาการ ประกอบด้วย 1) ที่มาและแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ 2) เพลงประกอบการแสดง 3) เครื่องแต่งกาย 4) อุปกรณ์ประกอบการแสดง 5) วิธีปฏิบัติกระบวนท่ารำ และ 6) วิเคราะห์กระบวนท่ารำ

จากนั้นผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ดำเนินการตามกระบวนการทางวิชาการข้างต้น ย้อนกลับสู่แหล่งภูมิปัญญา เพื่อตรวจสอบองค์ความรู้ที่ได้ใหม่มีความครบถ้วนและสมบูรณ์มากหรือน้อยเพียงใด โดยดำเนินการสนทนากลุ่มย่อย (focus group) ร่วมกับกลุ่มคณะผู้ทรงภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมบ้านนางัว ตำบลนางัว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการวิจัย

ที่มาและแรงบันดาลใจนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด “พื่อนสรายุ นางแมวขอฝน” นวัตกรรมด้านศิลปะการแสดงเพื่อยกระดับคุณภาพสังคมอย่างยั่งยืน ตำบลนางัว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ กล่าวถึงประเด็นแห่งนางแมวเป็นพิธีขอฝนของชาวบ้าน ปีใดที่ฝนตกลงมาช้ากว่าปกติหรือแล้งส่งผลกระทบโดยตรงต่อพืชผลทางการเกษตร ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ เศรษฐกิจในครัวเรือนเดือดร้อน ไม่ประสบผลสำเร็จ ชาวบ้านจึงได้มีการแห่หางแมว เพื่อขอฝนโดยรวบรวมสมาชิกในหมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่ในตำบลนางัวเดินขบวนแห่หางแมวไปตามชุมชนต่าง ๆ ลักษณะการแสดงพื่อนที่ปรากฏในพิธีกรรมกับภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม การแห่หางแมว

ที่สะท้อนบริบททางสังคมท้องถิ่น ตำบลนางัว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นทำพื่อนแบบชาวบ้าน บางท่ารำมีการผสมผสานกับท่ารำทางนาฏศิลป์ไทย ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดจากองค์ความรู้ข้างต้น มาประดิษฐ์นาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด “พื่อนสรายุ นางแมวขอฝน” นวัตกรรมด้านศิลปะการแสดงเพื่อยกระดับคุณภาพสังคมอย่างยั่งยืน ตำบลนางัว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยปรับปรุงและประดิษฐ์กระบวนท่าพื่อนจากท่าพื่อนดั้งเดิมทั้ง 12 ท่าพื่อน มีการใช้กระบวนท่าจากรำแม่บทเล็ก รำแม่บทใหญ่ และพื่อนแม่บทอีสาน มีการปรับการแปรแถวให้มีความสวยงามและแปลกตามากยิ่งขึ้น

การสร้างสรรค์เพลงประกอบการแสดง ได้ปรับปรุงทำนองและคำร้องเดิมที่ใช้ในการแห่หางแมวของบ้านนางัว มีการผสมวงด้วยเครื่องดนตรีอีสานได้กับเครื่องดนตรีพื้นเมืองอีสานอื่น ๆ ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวบ้านในตำบลนางัว จัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกว่า “ไทยเทิง” ดังนั้น เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงเพื่อดำเนินทำนองประกอบการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ชุดนี้จึงประกอบด้วย ซอกันตรึม แคน ปี่อ้อ และกลองกันตรึม ส่วนเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ คือ ฉิ่ง ฉาบเล็ก ผสมผสานความร่วมมือด้วยเครื่องดนตรีสากลเพื่อให้เกิดความแปลกใหม่ ส่วนเครื่องแต่งกายได้ออกแบบและสร้างสรรค์ให้มีความสวยงามตามแบบวิถีชีวิตของชาวบ้านนางัว โดยมีแรงบันดาลใจจากการแต่งกายแบบดั้งเดิมของชาวบ้านเมื่อไปประกอบพิธีแห่หางแมวหรือพิธีกรรมทางศาสนา ส่วนใหญ่ผู้หญิงสวมเสื้อแขนยาว นุ่งผ้าซิ่น และหมสไบ ส่วนผู้ชายสวมเสื้อแขนยาว นุ่งโจงกระเบน คาดเอวด้วยผ้าขาวม้า ดังภาพที่ 2

(ก) ผู้แสดงฝ่ายหญิง แบบที่ 1

(ข) ผู้แสดงฝ่ายหญิง แบบที่ 2

(ค) ผู้แสดงฝ่ายชาย

ภาพที่ 2 เครื่องแต่งกายประกอบการแสดง “พื่อนสรายุ นางแมวขอฝน” (ที่มา : Parichat Lajunnon)

วิธีปฏิบัติกระบวนการทำรำนานาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด “พื่อนสรายุ นางแมวขอฝน” นวัตกรรมด้านศิลปะการแสดง เพื่อยกระดับคุณภาพสังคมอย่างยั่งยืน ตำบลนางั่ว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ มีรูปแบบการแสดงแบ่งออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 นบครูบูชา เป็นการนำเสนอพิธีกรรมไหว้ครู นางแมว และเป็นการขอขมากรรมต่อนางแมว ด้วยการทำ บททำนองรำร้อง บทไหว้ครู

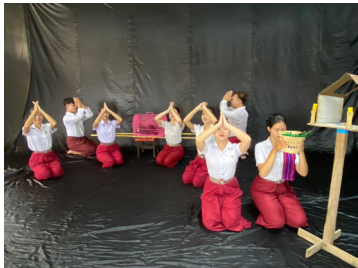
ช่วงที่ 2 แหม่ขอฝน เป็นการรำตามทำนองเพลงที่มี จังหวะกระชับ ประกอบคำร้องแห่งนางแมว ตามสำนวนภาษา ด้วยภาษาท้องถิ่นแบบชาวบ้านนางั่ว ลักษณะทำรำจะรำตาม จังหวะเพลงและกระบวนการทำรำเป็นชุด ๆ เพื่อให้สะดวกต่อการแสดง

ช่วงที่ 3 สราญชลชุ่มฉ่ำ เป็นการรำตามทำนองเพลง แบบบรรเลงอย่างเดี่ยว สื่อถึงการนำน้ำมาสาตรดนางแมว ตามพิธีกรรมแห่งนางแมว กระบวนทำรำแสดงให้เห็นถึงความ

อุดมสมบูรณ์ ความสนุกสนานรื่นเริง และสอดแทรกวิถีชีวิต อันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวบ้านนางั่ว

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์กระบวนการทำรำนานาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด “พื่อนสรายุ นางแมวขอฝน” โดยนำเสนอออกเป็นประเด็น ดังนี้ แนวคิดในการออกแบบกระบวนการทำรำนานาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด “พื่อนสรายุ นางแมวขอฝน” ผู้วิจัยมีแนวคิดในการ ออกแบบกระบวนการทำรำซึ่งเป็นการต่อยอดองค์ความรู้เดิม จากผลการศึกษาวิจัย เรื่อง การแสดงในพิธีกรรมภูมิปัญญา ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนบริบททางสังคม กรณีศึกษาพิธีกรรม แหม่นางแมวบ้านนางั่ว ตำบลนางั่ว อำเภอเมือง จังหวัด เพชรบูรณ์ โดยนำรูปแบบกระบวนการทำพื่อนเดิมที่ปรากฏ ในพิธีกรรมมาประดิษฐ์เป็นกระบวนการทำรำตามแบบของ นานาฏศิลป์สร้างสรรค์ทั้ง 12 ท่าพื่อน ตลอดจนได้นำกระบวนการ ทำรำแม่บทเล็ก รำแม่บทใหญ่ และพื่อนแม่บทอีสานมาใช้ ในการสร้างสรรค์ผลงาน (Lajunnon et al., 2023, pp. 82–93) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์กระบวนการทำรำนานาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด “พื่อนสรายุ นางแมวขอฝน” จากกระบวนการพื่อนดั้งเดิม ที่ปรากฏในพิธีกรรมแห่งนางแมว

ท่าที่	กระบวนการพื่อนดั้งเดิม	กระบวนการทำรำที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่	วิธีการปฏิบัติ
1			ศิริษะ : หน้าตรง มือ : ปฏิบัติท่าเทพนม โดยเริ่มจาก การพนมมือระหว่างอก แล้วค่อย ๆ เคลื่อนมือขึ้นจนถึงระหว่างคิ้ว แล้วลดมือระหว่างอก เท้า : นั่งทับบนส้นเท้า
2			ศิริษะ : เอียงศิริษะ มือ : มือทั้งสองข้างปฏิบัติท่าจีบหงาย มือขวาอยู่ในระดับวงบน ส่วนมือซ้าย อยู่ในระดับวงกลางกอดเกลียวข้าง เท้า : กระทบส้นเท้าทั้งสองข้าง

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์กระบวนการทำรำนากฎศิลป์สร้างสรรค์ ชุด “พื่อนสรายุ นางแมวขอฝน” จากกระบวนการทำพื่อนดั้งเดิมที่ปรากฏในพิธีกรรมแห่นางแมว (ต่อ)

ท่าที่	กระบวนการทำพื่อนดั้งเดิม	กระบวนการทำรำนที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่	วิธีการปฏิบัติ
3	 ท่าขอฝน	 ท่าขอฝน	ศีรษะ : เอียงศีรษะ มือ : มือซ้ายปฏิบัติทำจีบส่งหลัง ส่วนมือขวาปฏิบัติทำวงบัวบาน โดยหงายท้องแขนขึ้น มือแบหงาย ปลายนิ้วชี้ออกไปด้านหน้า ทำมุม 45 องศา เท้า : ก้าวเท้าสลับกัน
4	 ท่าลมพัด	 ท่าลมพัด	ศีรษะ : เอียงศีรษะสลับกัน มือ : ปฏิบัติท่าแม่ท้อसान ท่าลมพัด พริ้วสลับกัน จำนวน 5 จังหวะ เท้า : ปฏิบัตินาฏยศัพท์จรดเท้า สลับกัน
5	 ท่าดอกบัวบาน	 ท่าดอกบัวบาน	ศีรษะ : หน้าตรง มือ : เคลื่อนมือทั้งสองขึ้น ปฏิบัติ ทำนาฏยศัพท์วงกลาง ขณะเดียวกัน เคลื่อนมือขึ้นปฏิบัติท่าพรหมสีหน้า เท้า : นั่งทับบนสันเท้า
6	 ท่าสนุกสนาน	 ท่าสนุกสนาน	ศีรษะ : เอียงศีรษะสลับกัน มือ : จังหวะที่ 1 ปฏิบัติแม่ท่าพรหม สีหน้า และปฏิบัติแม่ท่าจันทร์ ทรงกลด เท้า : ปฏิบัตินาฏยศัพท์ยกเท้าหน้า สลับกัน
7	 ท่าฝนเทลงมา	 ท่าฝนเทลงมา	ศีรษะ : หน้าตรง มือ : ปฏิบัตินาฏยศัพท์ท่าวงพิเศษ ระดับแง่ศีรษะ ขยับปลายนิ้วเล็กน้อย พร้อมเคลื่อนมือลงมาวางด้านหน้า เท้า : นั่งทับบนสันเท้า

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์กระบวนการทำรำนานาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด “พื่อนสรายุ นางแมวขอฝน” จากกระบวนการทำพื่อนดั้งเดิมที่ปรากฏในพิธีกรรมแห่หางแมว (ต่อ)

ท่าที่	กระบวนการพื่อนดั้งเดิม	กระบวนการทำที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่	วิธีการปฏิบัติ
8			ศีรษะ : เอียงศีรษะสลับกัน (ขวาไปซ้าย) มือ : มือซ้ายจับหางชายพก มือขวาตั้งวงระดับศีรษะ เท้า : ปฏิบัตินาฏยศัพท์กระท่งเท้าสลับกัน
9			ศีรษะ : เอียงศีรษะสลับกัน มือ : ปฏิบัติท่ารำปลาเล็ก มือทั้งสองตะแคงไปด้านหน้า ระดับอก พร้อมกระดิกนิ้วเล็กน้อยทั้งสองมือ เท้า : ย่ำเท้าสลับกัน
10			ศีรษะ : เอียงศีรษะสลับกัน มือ : มือขวาตะแคงไปด้านหน้า ระดับอก งอแขนเล็กน้อย มือซ้ายตะแคงมือแล้วส่งไปด้านหลัง กระดิกนิ้วเล็กน้อยทั้งสองมือ เท้า : ย่ำเท้าสลับกัน
11			ศีรษะ : เอียงศีรษะสลับกัน มือ : ปฏิบัติท่าแม่บทอีสาน ท่าเต่าลงนอน โดยคว่ำมือทั้งสองในท่าเต่า มือขวาทับมือซ้าย เท้า : ย่ำเท้าสลับกัน
12			ศีรษะ : เอียงศีรษะสลับกัน มือ : จังหวะที่ 1 มือทั้งสองข้างปฏิบัติ นาฏยศัพท์ทำจีบคว่ำ ระดับวงกลาง จังหวะที่ 2 มือทั้งสองข้างปฏิบัติ นาฏยศัพท์ทำตั้งวงกลาง ลักษณะคล้ายท่านกบิน เท้า : ย่ำเท้าสลับกัน

การเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม เป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการแสดงที่อยู่ในพิธีกรรมแห่งนางแมวของชุมชน ดังนี้ ปัจจัยที่ 1 ช่วงอายุของกลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ ผู้รา นักดนตรี ผู้ขับร้อง ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มเยาวชนในชุมชน (อายุระหว่าง 5-10 ปี) ทำให้ขาดการสืบทอดพิธีกรรมจากรุ่นสู่รุ่น ปัจจัยที่ 2 รูปแบบของการแสดงในพิธีกรรมแห่งนางแมว ที่มีความเปลี่ยนแปลงตามกลุ่มคนที่ร่วมในพิธีกรรม ซึ่งล้วนเป็นชาวบ้านที่มารวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมนี้เป็นการเฉพาะกิจ ไม่มีการเตรียมตัวล่วงหน้ามาก่อนเนื่องจากอาชีพและกิจวัตรประจำวันที่แตกต่างกันแต่ละครัวเรือน จึงทำให้มีรูปแบบไม่คงที่ ทั้งทำรำ เพลงร้องดนตรี ตลอดจนรูปแบบขบวนแห่งนางแมว “ฟ้อนสราญ นางแมวขอฝน” ชุดนี้จึงเป็นนวัตกรรมด้านศิลปะการแสดง

ที่มีรูปแบบชัดเจน ไม่ซับซ้อน และง่ายต่อการจดจำ ชุมชนสามารถนำองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดกันระหว่างกลุ่มประชาชนที่มีความแตกต่างกันในแต่ละช่วงวัย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจัดอบรมโครงการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพบุคลากรสายวิชาการ และบูรณาการเรียนการสอนโดยชุมชนเป็นฐาน สาขาวิชานาฏศิลป์และศิลปะการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ กิจกรรมการส่งเสริมการแสดงในพิธีกรรมแห่งนางแมวบ้านนางั่ววันที่ 7 กรกฎาคม 2567 ณ วัดโพธิ์กลาง ตำบลนางั่ว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อให้ชุมชนนำองค์ความรู้ไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างแพร่หลาย และยังสามารถต่อยอดและนำไปสู่ความยั่งยืนด้านวัฒนธรรมในชุมชน (ภาพที่ 3)

(ก) ถ่ายทอดกระบวันทำรำ “ท่าลมพัด”

(ข) ถ่ายทอดกระบวันทำรำ “ท่าปัดป้อง”

ภาพที่ 3 การนำองค์ความรู้จากงานวิจัยไปถ่ายทอดสู่ชุมชน (ที่มา : Parichat Lajunnon)

หลังจากที่ชุมชนบ้านนางั่วได้นำองค์ความรู้ที่ได้จาก “ฟ้อนสราญ นางแมวขอฝน” นวัตกรรมด้านศิลปะการแสดง ไปขยายผลและปฏิบัติใช้ในชุมชนแล้ว การจัดอบรมในครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมการอบรมทั้งสิ้น 79 คน และมีผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 50 คน ความพึงพอใจของผู้เข้าอบรมโครงการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพบุคลากรสายวิชาการ และบูรณาการเรียนการสอนโดยชุมชนเป็นฐาน โดยผู้เข้าร่วมอบรมส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็น สามารถสรุปได้ ดังนี้ 1) ด้านความพึงพอใจต่อวิทยากร ผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจสูงสุดในการใช้เวลาตามที่กำหนดไว้ อยู่ในระดับปานกลางถึงมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยสูงถึง 4.42 จากระดับคะแนนเต็ม 5 โดยมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.67 ส่วนความพึงพอใจต่อวิทยากรในด้านอื่น ๆ มีคะแนนลดหลั่นลงมาแต่ยังคงอยู่ในช่วงระดับคะแนนปานกลางถึงมากที่สุด 2) ด้านความรู้ความเข้าใจ ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความเข้าใจก่อนการอบรมอยู่ในระดับน้อยที่สุดถึงมากที่สุด โดยมี

ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.96 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 1.03 แต่หลังจากเข้าอบรมเชิงปฏิบัติการ ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวเพิ่มขึ้นในระดับปานกลางถึงมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.24 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.56 และ 3) ด้านการนำความรู้ไปใช้ ผู้เข้าอบรมมีความคิดเห็นว่า สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในพิธีกรรมแห่งนางแมวได้สูงที่สุดอยู่ในระดับปานกลางถึงมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 4.26 และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.63

นาฏศิลป์สร้างสรรค์ชุดนี้ ช่วยยกระดับคุณภาพสังคมด้านศิลปะการแสดงของชุมชนที่แสดงถึงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ได้แก่ ภาษาถิ่น พิธีกรรม และความเชื่อ เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตใจซึ่งเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจต่อผู้คนที่อยู่ในชุมชน ทำให้การประกอบอาชีพและเศรษฐกิจของชุมชนมีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น ตามยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและ

เสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น ซึ่งเป็น Soft power เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และเป็นการต่อยอดต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ดี และเป็นตัวอย่างของการทำงานเพื่อชุมชนได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผลการวิจัย

นาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด “พื่อนสราญ นางแมวขอฝน” โดยปรับปรุงและประดิษฐ์กระบวนท่าพื่อนจากท่าพื่อนดั้งเดิม มีการนำกระบวนท่าจากรำแม่บทเล็ก รำแม่บทใหญ่ และพื่อนแม่บทอีสาน มีการปรับการแปรแถวให้มีความสวยงาม และแปลกตามากยิ่งขึ้น ได้แก่ แถวคู่ตอนลึก แถวเฉียง แถวแบบไม่สมมาตร แถววงกลม แถวสามเหลี่ยม และแถวโค้ง รูปครึ่งวงกลม ซึ่งจากเดิมขบวนแห่งนางแมวผู้รำไม่มีรูปแบบของการแปรแถว เป็นการรำไปตามทิศทางการเคลื่อนที่ของขบวน ส่วนเครื่องแต่งกายได้ออกแบบและสร้างสรรค์ให้มีความสวยงามตามแบบวิถีชีวิตของชาวบ้านนางว้ ตลอดจนการสร้างสรรค์ทำนองเพลงและคำร้อง ซึ่งได้ปรับปรุงคำร้องมาจากเดิมที่ใช้ในการแห่ของนางแมวของบ้านนางว้ รูปแบบการแสดงแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 นบคุรูปุชาเป็นการนำเสนอพิธีกรรมไหว้ครูนางแมว และเป็นการขอขมากรรมต่อนางแมว ด้วยการทำท่ารำตามคำร้อง บทไหว้ครู ช่วงที่ 2 แหม่ขอฝน เป็นการรำตามทำนองเพลงที่มีจังหวะกระชับ ประกอบคำร้องแห่นางแมว ตามสำนวนภาษาท้องถิ่นแบบชาวบ้านนางว้ ลักษณะท่าร่ำจะรำตามจังหวะเพลง และกระบวนท่าร่ำเป็นชุด ๆ เพื่อให้สะดวกต่อการแสดง และช่วงที่ 3 สราญชลข่มขำ เป็นการรำตามทำนองเพลงแบบบรรเลงอย่างเดียว สื่อถึงการนำน้ำมาสาตรดนางแมว ตามพิธีกรรมแห่นางแมว ในกระบวนท่าร่ำแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ ความสนุกสนานรื่นเริง และสอดคล้องกับวิถีชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวบ้านนางว้ สอดคล้องกับ ภูริตา เรื่องจิรายศ (Ruangjirayos, 2008) ที่ได้ศึกษาเรื่องแนวคิดการสร้างสรรค์ระบำจากข้อมูลศิลปกรรมขอมโบราณ และกล่าวถึงลักษณะเด่นของการแสดง คือ 1) ท่าหลักใช้มือจีบและการตั้งวงหักศอกโดยยกมือขึ้นเหนือศีรษะ เน้นวงและเหลี่ยมของมือและแขน 2) ท่าเชื่อมในการเคลื่อนไหวร่างกายท่าหนึ่งสู่ท่าหนึ่ง ใช้ท่าร่ำพื้นฐานทางนาฏศิลป์ไทยมาตกแต่งลดหลั่นอย่างพันทางขอม 3) แถวและการแปรแถว จำลองรูปแบบมาจากภาพจำหลักหิน

เชื่อมโยงเป็นเรื่องราว เคลื่อนที่ตามองค์ประกอบศิลป์ 4)ดนตรีและเพลง สร้างเครื่องดนตรีขึ้นตามภาพจำหลักหิน ปรับประยุกต์ผสมกับวงเครื่องสาย ให้นำทับเขมรในการบรรเลง 5) เครื่องแต่งกาย จำลองแบบมาจากนางอัปสรที่ปรากฏอยู่บนแผ่นหิน กำหนดสีตามความเชื่อ คุณค่าของสี และทฤษฎีสี และสอดคล้องกับ ยุวดี พลศิริ (Ponsiri, 2021) ที่ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง นาฏยประดิษฐ์จากภาพจำหลักรูปบุคคลปราสาทวัดพู แขวงจำปาสัก สปป.ลาว มีแนวคิดจากทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ ใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบและคติความเชื่อได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แบ่งได้ 3 กลุ่ม ดังนี้ (1) มหาเทพ ได้แก่ เทพไนลัทธิไศวนิกาย และลัทธิไวษณพนิกาย (2) เทพชั้นรอง ได้แก่ พระอินทร์และพระนางอุมาเทวี และ (3) บริวาร ได้แก่ นางอัปสร ทวารบาลและฤาษี ซึ่งภาพมีความเชื่อมโยงของท่าร่ำพระศิวะในคัมภีร์ภทรตนาฏยศาสตร์ ทั้งสิ้น 20 ท่า เพื่อนำมาเป็นที่รำหลักในการแสดงช่วงที่ 1 มี 9 ท่า ช่วงที่ 2 มี 6 ท่า และช่วงที่ 3 มี 5 ท่า รวมถึงท่าร่ำที่ประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ และรูปแบบการแปรแถว ทั้ง 18 แถว

การสร้างสรรค์ท่าร่ำชุด “พื่อนสราญ นางแมวขอฝน” ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ช่วยยกระดับคุณภาพสังคมด้านศิลปะการแสดงของชุมชนที่แสดงถึงภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ได้แก่ ภาษาถิ่น พิธีกรรม และความเชื่อ เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตใจซึ่งเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจต่อผู้คนที่อยู่ในชุมชน ทำให้การประกอบอาชีพและเศรษฐกิจของชุมชนมีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น ตามยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นการพัฒนาปรับปรุงต่อยอดองค์ความรู้จากงานวิจัยฉบับเดิมซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ที่ผู้วิจัยนำมาทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) การวิจัยในครั้งนี้เป็นผลงานสร้างสรรค์ด้านนาฏศิลป์และศิลปะการแสดงที่แสดงถึงเอกลักษณ์เดิมของท้องถิ่นที่มีอยู่ในรูปแบบของพิธีกรรมดนตรีและเพื่อการพัฒนาต่อยอดในลักษณะอื่น โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรให้การส่งเสริม สนับสนุนงบประมาณเพื่อจัดตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาพื้นบ้าน ทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรม

ศิลปกรรม งานประดิษฐ์ทุกชนิด และโดยเฉพาะศิลปะการแสดง
พื้นบ้านอื่น ๆ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ต้องได้รับการส่งเสริม
ให้มีภูมิปัญญาด้านนี้ เพื่อให้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านทุกชนิด
ในชุมชนมีความต่อเนื่องและยั่งยืน

2. ควรส่งเสริมให้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในเรื่องการแสดง
ในพิธีกรรมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สะท้อนบริบททางสังคม
กรณีศึกษาพิธีกรรมแห่หางแมวบ้านนางัว ตำบลนางัว
อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ รวมถึงการจัดทำหลักสูตร
ภูมิปัญญาด้านการส่งเสริมศิลปะการแสดงในรูปแบบการ
ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาพื้นบ้านในทุกรูปแบบ
โดยบรรจุไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนระดับ
ประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ทุกโรงเรียนในพื้นที่เดียวกัน

3. ข้อเสนอเชิงนโยบาย การนำความรู้ ความเชื่อ และ
พิธีกรรมในชุมชน การจัดการข้อมูลและสร้างสรรค์ออกมา
ในรูปแบบศิลปะการแสดง แล้วถ่ายทอดกลับสู่ชุมชน เป็น
แนวทางสำคัญในการสร้างการตระหนักรู้และการมีส่วนร่วม
ในชุมชน รูปแบบการแสดงที่ถ่ายทอดไปนั้นสามารถนำไป
ถ่ายทอดสู่คนในชุมชน ซึ่งอาจกลายเป็นศิลปะการแสดง
ประจำชุมชนที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจชุมชนได้ต่อไป

References

Announcement on the National Strategy (2018–2037).
(2018, October 13). **Royal Thai Government Gazette**. No. 135 Section 82 A. pp. 7–9. https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/T_0001.PDF

Atayaphan, S., & Chansuwan, P. (2019). Choreographic invention Naga principle Sattha Naga (การประดิษฐ์สร้างนาฏยประดิษฐ์จากคติความเชื่อเรื่องนาค ศรีทรา นาคะ). **Chophayom Journal**, 30(2), 185–194. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/ejChophayom/article/view/216521>

Aupatumnarakorn, B. (2016). Thai classical dance knowledge transfer process: Pakorn Ponpisut (กระบวนการถ่ายทอดความรู้นาฏศิลป์ไทย : ปกรณ์ พรพิสุทธ์). **VRU Research and Development Journal Humanities and Social Science**, 11(2), 337–345. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/vrurdihsjournal/article/view/65898>

Chittasutthiyan, S. (2013). Understanding of aesthetics

(ความเข้าใจในทฤษฎีสุนทรียะ). **Journal of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University**, 9(2), 161–179. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jla_ubu/article/view/94488

Lajunnon, P., Chansaengsri, A., & Meepium, C. (2023). **The ceremony performance and cultural intelligence reflecting the social context: A case study of the Nang Maew Ban Na Ngua procession, Na Ngua sub-district, Phetchabun province (Research report)** (การแสดงในพิธีกรรมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สะท้อนบริบททางสังคมกรณีศึกษาพิธีกรรมแห่หางแมวบ้านนางัว ตำบลนางัว อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์) (รายงานการวิจัย). Research and Development Institute, Phetchabun Rajabhat University.

Minton, S. C. (2007). **Choreography: A basic approach using improvisation** (3rd ed.). Human Kinetics.

Musika, K. (2015). **A concept of Esarn choreography for Ponglang band (แนวความคิดการสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์อีสานในวงโปงลาง)** [Doctoral dissertation, Chulalongkorn University]. Chulalongkorn University Intellectual Repository. <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/49822>

Ponsiri, Y. (2021). **Choreography from carved portraits of Wat Phou Castle, Champasak province, Laos PDR (นาฏยประดิษฐ์จากภาพจำหลักรูปบุคคลปราสาทวัดพู แขวงจำปาสัก สปป. ลาว)** [Doctoral dissertation, Khon Kaen University]. ThaiLIS Digital Collection. https://tdc.thailis.or.th/tdc/browse.php?option=show&browse_type=title&titleid=662453

Prompuay, T. (2014). **Natya Shastra (คัมภีร์นาฏยศาสตร์)** [Unpublished manuscript]. Faculty of Fine and Applied Arts, Ramkhamhaeng University.

Ruangjirayos, P. (2008). **Conceptual choreography based upon ancient Khmer art objects (แนวคิดการสร้างสรรค์แรงบันดาลใจจากข้อมูลศิลปกรรมขอมโบราณ)** [Master's thesis, Chulalongkorn University]. Chula Digital Collections. <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/72490>

The Office of the Constitutional Court. (2023). **Constitution of the Kingdom of Thailand 2017 (amended 2021)** (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2564)) (3rd ed.). Active Print. <https://elibrary.constitutional-court.or.th/research/download.php?ID=315>

Vutipadit, P. (2007). **A study of the music for Aryai Pleng village Nongtakhong district Amphor Pongnamron Chanthaburi province** (การศึกษาดนตรีการเล่นอาโย หมู่บ้านแปลง ตำบลหนองตาคง อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี) [Master's thesis, Srinakharinwirot University]. ThaiLIS Digital Collection.

https://tdc.thailis.or.th/tdc/browse.php?option=show&browse_type=title&titleid=219944

Yanyongkasemsuk, R. (2013). Symbolic interaction theory and the explanation of social phenomena from actor perspective (ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์กับการอธิบายปรากฏการณ์สังคมจากมุมมองตัวแสดง). **Journal of Politics, Administration and Law**, 5(2), 69–89. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/polscilaw_journal/issue/view/15235